Keltisk nyttår i magiske omgivelser

Av Edmund Schilvold

(Basert på minner fra jule- og nyttårsdagene jeg tilbrakte i Edinburgh i desember 2001 og januar 2002)

Publisert i Moss Dagblad

Mange kjenner Edinburgh fra festivaler og parader sommerstid. Men kanskje er nyttår den beste tida for et besøk i skottenes storslagne hovedstad. Det svake lyset lokker fram magien i den eldgamle arkitekturen, og skaper mektige kulisser for feiringen av Hogmanay, en av Europas mest spennende og spektakulære nyttårsfester.

Vintermørket har forlengst senket seg over byen da jeg vandrer oppover The Royal Mile, den trange gata som er selve pulsåren i den gamle bydelen. Jeg befinner meg nesten i sentrum av Edinburgh, bare noen minutters rask gange fra Edinburgh Castle. Denne imponerende festningen, høyt hevet over resten av byen, kroner et vulkansk høydedrag der det har vært skotske forsvarsverker siden tusentallet. Med sin dramatiske posisjon danner borgen et landemerke av nesten mytologiske dimensjoner, og som utkikkspunkt kan den få selv den mest blaserte vagabond til å trekke pusten litt dypere enn vanlig. Der oppe begynner The Royal Mile, så oppslukes den av gamlebyen, der sidegater og mørke smug frister å forføre den eventyrlystne.

Spektakulært fakkeltog

Utsynet fra festningen brenner ennå i minnet på veien opp mot St. Giles Cathedral. Det merkelige, kroneformede spiret er godt opplyst, og gløder mystisk mot nattehimmelen. Overalt omkring meg er historie. Høye, værbitte vegger av stein og mur reiser seg fra brosteinen, og leder blikket opp mot utydelige omriss av hustak og tårn. Litt snø farer som støv gjennom gatene med vinden, og fortauet glitrer av frost. Det er nesten hørbart, suset av forgangne tider, krig og lidelse, framgang og glede, alle hendelsene som hadde nettopp disse veggene som tause vitner.

Så ser jeg de første faklene. En stor folkemengde fyller plassen utenfor katedralen. Hundrevis av mennesker, gamle og unge, barn og voksne, alle venter de på at fakkeltoget, den første offisielle markeringen av Hogmanay, skal begynne. Jeg kjøper en fakkel selv, får fyr på veken og slutter meg til mengden. Praten går livlig, mest på skotsk engelsk, og det er latter og god

stemning. Med en viss lettelse registrerer jeg at dette er et arrangement uten de åpenbare turistene, noe det er grunn til å sette pris på i en så populær by. Er det noen andre reisende til stede, gjør de ikke mye vesen av seg, og like bra er det.

Nå ser jeg at hele gata der jeg gikk oppover også er blitt fylt av mennesker. Rammet inn av de gamle steinveggene er et hav av fakler, en skog av hundrevis av flammer som slikker etter luft og luer i mørket. Et sted langt der framme, helt først i toget, befinner vikingskipet seg. Et vikingskip, ja, eller snarere en kopi av et, laget spesielt til fakkeltoget og den påfølgende seremonien. Skipet skal nemlig bæres i fronten av toget hele veien, helt opp til toppen av høydedraget Calton Hill et par kilometer unna. Der skal skipet settes i brann, og alle faklene skal kastes inn i en gigantisk "bonfire", alt akkompagnert av musikk. Fortida er aldri langt unna i Edinburgh, heller ikke den vi skandinaver hadde innflytelse på.

På signal fra trommene begynner toget å røre på seg, først i det fjerne, så stadig nærmere. Det hele minner ikke så lite om et norsk 17. mai-tog, bare på en helt annen årstid. Faklene flyter framover som lanternene på et skip. Endelig kan vi gå oss varme. Begynnelsen av toget er for langt unna til at jeg kan se noe av skipet, men lyden av trommeslag og sekkepiper bærer godt. Musikken forsterker bare atmosfæren av det mektige og nesten uvirkelige.

En kan si hva en vil om skottenes nasjonalinstrument, men noe helt spesielt er det. Selv ikke-skotter kjenner hjertet svulme i brystet når de kraftfulle og melankolske tonene får lufta til å dirre. En gang nedla engelske okkupanter forbud mot instrumentet, nå er det et av symbolene på det nye og selvbevisste Skottland.

Vi vandrer i raskt tempo ned gjennom sentrum av byen, der trafikken er ledet utenom for å legge forholdene til rette. Så går det oppover igjen, opp mot monumentene på Calton Hill. Bålet er allerede i gang, og folk kan sees i silhuett mot de digre, rødgule flammene. Selv flere meter unna er varmen sterk nok til å inngi respekt. Jeg nyter synet i noen minutter, så småløper jeg nedover igjen som en highlander på krigsstien. Kvelden er langt fra over ennå, og det er bare tjue minutter til en konsert med noen av Skottlands beste musikere...

Caledonia

Kanskje kommer du flygende inn mot Edinburgh fra England en dag i romjula, en dag himmelen ligger blå og sorgløs utenfor vinduet, og sola kaster sitt lave lys på lyngbrune heier og grønne marker. Så kommer det til syne i horisonten, det sagnomsuste skotske høylandet. Der og bortenfor

ligger innsjøene, fjellene, dalene og øyene, der er ennå ukjent land. Navnene er som hentet ut av et sagn – Nairn, Morlich, Urqhuart, Balmoral, Torridon. I det fjerne lyser vinterkledde fjell, så dreier flyet, og du ser mørkeblå Firth of Forth, fjorden som leder inn til byen. Kanskje får du også et glimt av Arthur's Seat, fjellet som vokter Edinburghs østre flanke.

Tar du bussen inn til byen fra de landlige omgivelsene rundt flyplassen, hopper du kanskje av på brua som knytter gamlebyen sammen med den nyere delen av byen. Under deg ligger jernbanen, og på vestsiden har du parken med monumentet over Robert Burns, den skotske Wergeland. Men over det hele, der sola daler, får du kanskje ditt første glimt av festningen, selve ikonet for Edinburgh. Har du ordnet med overnatting, er det bare å sette fra seg bagasjen og begynne utforskningen.

Sjarmerende puber

Så mye vandring som en lokkes til å gjøre i Edinburgh, er matlysten gjerne på topp når ettermiddagen kommer. Da er det godt å vite at en kan få både rimelig og god middagsmat på mange av pubene. The Royal McGregor ligger sentralt plassert like ved The Royal Mile, og er et utmerket valg.

Navnet er ikke noen tilfeldighet, for the McGregor's er en gammel skotsk klan som etter sigende har blått blod i årene. Engelskmennene gikk så langt som å forby bruken av navnet da de prøvde å tvinge skottene i kne, men i dag er stridsøksa begravet, og Skottland får mer og mer selvstendighet innenfor unionen mellom de gamle erkefiendene.

Det hadde vært en lang dag da jeg første gang la merke til den røde fronten på McGregor's. Det var et varmt og velbelyst lokale, og lengst inn fant jeg meg et ledig sete. Etter den sedvanlige "a pint o' Guiness, please", var det tid for en kikk på den innholdsrike menyen. Haggis, innmat fra sau og ekte skotsk føde var én mulighet, men jeg valgte å stå over, og bestilte isteden kyllingpai. En delikat rett med knasende butterdeig på toppen, viste det seg. Siden ble det nok en pint med svart irsk øl, samt en skål Cranachan, en nydelig skotsk dessert. Kaffe med krem og whisky kunne heller ikke skade. Det var bare å huske på å gi litt i tips.

Puber som Grayfriar's Bobby i gamlebyen eller Milne's i New Town er heller ikke dårlige valg. Når serveringen av mat er avsluttet, vanligvis omkring åtte, frister et stort utvalg av drikkevarer. På kveldene er det god stemning og langt mellom ledige seter.

Bestill tidlig

Feiringen av Hogmanay var naturligvis ikke over med fakkeltoget. Ennå var det to dager til nyttårsaften, og det offisielle programmet inneholdt blant annet konsert til tente lys i katedralen, livlige folkedans-aftener og sekkepipetog gjennom gatene.

Jeg hadde forhåndsbestilt flere billetter, og hentet disse på festivalkontoret i Tolbooth Kirk, en særpreget gammel kirkebygning like ved den øvre delen av The Royal Mile. Kirka går også under navnet ”The Hub”. Festivalkontoret åpner i oktober, og det gjelder å være tidlig ute om en vil sikre seg billetter til de mest populære arrangementene.

Spennende turer

Heldigvis er det mye en kan være med på selv uten billettbestilling. Et av høydepunktene på turen hadde lite med selve Hogmanay å gjøre, men viste meg og de andre deltakerne en helt ny side av byen – bokstavelig talt.

Klokka var om lag åtte på kvelden da jeg nok en gang trasket oppover mot St Giles’. Tidligere på dagen hadde jeg nemlig sett en plakat som annonserte ”Ghost Tours” gjennom et system av ganger under byen. Jeg var ikke så lite skeptisk til å dra på guidet ”spøkelsestur” når jeg kunne slappe av på en varm pub, men nysgjerrigheten tok overhånd. Noe overrasket så jeg at en god del andre, nesten overraskende ”normale” mennesker hadde samlet seg på plassen ved Mercat Cross. Et gammelt rettersted, kunne den svartkledde guiden fortelle, og innledet dermed turen. Etter oppmøtet å dømme var det åpenbart penger å tjene på å gi folk frysninger.

Guiden nærmest småløp nedover en av de bratte sidegatene, med en hale av spente deltakere etter seg. Så stoppet han brått ved en anonym metalldør i en av de gamle, sotsvarte murveggene. Vi var nå kommet nesten ned i ”dalen” ved Cowgate, som ligger en god del lavere i terrenget enn The Royal Mile.

Da troppene atter var samlet, forklarte guiden at vi nå skulle inn den underjordiske delen av Edinburgh, en labyrint av ganger og passasjer med en fascinerende historie. Dette ble til langt tilbake i tid, da byen skulle utvides. På grunn av terrenget ble det bygd flere digre bruer, og byen ble så bygd oppå disse. Etter hvert forsvant bruene nesten helt under bebyggelsen, men rommene mellom fundamentene var der ennå, og ble etter hvert tatt i bruk.

Over bakken var det plassmangel, så mange slags virksomheter, fra håndverk til whiskyproduksjon, flyttet ned i undergrunnen. Forholdene der nede var lite romantiske. Rommene var trange, elektrisk lys var ukjent og lufta var alt annet enn frisk. Ikke få døde her nede mens de slet for å livberge seg og familien, og det hendte nok at folk fikk sitt siste hvilested inne i hulrom og murer.

Undergrunnen ble også et tilfluktssted for kriminelle. Her foregikk alt fra spritsmugling til likhandel. De mørke og lite innbydende gangene passet perfekt til denne type aktiviteter. Ikke sjelden ble nylig avdøde stjålet fra kirkegården nattestid og fraktet dypt inn i undergrunnen, vel utenfor politiets rekkevidde. Så, når ting hadde roet seg ned, ble ”varene” solgt for pene summer til medisinske institusjoner, som på den tida stadig utførte anatomiske eksperimenter. Nok av stoff til bisarre historier, med andre ord.

Etter en timelang tur gjennom trange, halvmørke ganger syntes nok de fleste det var godt å komme ut i frisk luft igjen. Det hadde blitt mange ”hvem har lyst til å gå først inn” der nede mellom de smuldrende veggene. Etter alle historiene var det flere enn meg som gikk godt utenom mørke smug på veien tilbake. Edinburgh blir aldri helt den samme igjen når en kjenner slike mørke hemmeligheter...

Hårreisende historie

Innbyggerne i Edinburgh vet å utnytte byens spesielle atmosfære og historie. Er du interessert i det paranormale, er gamlebyen et mekka. Det finnes en rekke guidede turer som lar deg besøke mosegrodde gravsteiner, poltergeister og mørke ganger. I tilegg har du Edinburgh Dungeons med inngang like ved jernbanestasjonen. Dette er en slags blanding av fornøyelsespark og museum nede i undergrunnen, og er absolutt verdt et besøk. Men dette er ikke noe for småbarn. Her får du en innføring i middelalderens mest grusomme tortur- og henrettelsesmetoder. Beskrivelsene er ubehagelig detaljerte, og livaktige modeller viser hvordan redskapene ble brukt. I bakgrunnen driver røyk og skodde, og i det fjerne høres forkvalte skrik...

Det er neppe tilfeldig at forfatteren av Harry Potter-bøkene bodde nettopp i Edinburgh. Hun var en fast gjest på en av kafeene i nærheten av Cowgate. I silhuett mot himmelen så hun sikkert George Heriot’s School, en diger gammel skole som med sine spisse tårn, piper og utsmykninger mest alt likner en borg eller et lite slott. ”Jinglin Geordie” grunnla den for å hjelpe de mange fattige barna i byen, nå er den ironisk nok en dyr og prestisjetung privatskole.

Et besøk på The National Museum of Scotland er også et ”møst”. Her kan du se giljotinen i aksjon, men det er også mye, mye annet å få med seg.

Spesielt spennende og lærerike er kanskje to første avdelingene, ”Beginnings and Early People” og ”The Kingdom of Scots”.

Finn et utkikkspunkt

Men hva med resten av Hogmanay? Jo da, feiringen fortsetter fram til 1. nyttårsdag, og vel så det. Høydepunktet er midnatt 31. desember, når tusenvis av mennesker strømmer ut i gatene for å feire. Gatefesten i sentrum av Edinburgh nyttårsaften er verdenskjent, og vil en være med der det skjer, bør en bestille billetter flere uker i forveien.

Folkemengdene gjør det nesten umulig å forflytte seg, selv til fots, og er en flere sammen, gjelder det å ikke miste hverandre i vrimmelen. Flere gater sperres helt for både trafikk og fotgjengere, og en bør vite på forhånd hvor en kan ta seg inn og ut. Politiet vokter nemlig ”portene”, og disse er enten innganger eller utganger. Det er kjedelig å albue seg fram hundre meter til en sidegate, bare for å finne ut at den er stengt...

Ønsker en å få med seg mest mulig av det fantastiske fyrverkeriet, bør en finne seg en plass oppe ved borgen eller ved et annet utkikkspunkt i god tid før klokka slår tolv. Når rakettene så strømmer opp fra Edinburgh Castle og setter himmelen i brann, da er det endelig tid for å sprette korkene, felle noen tårer og synge ”Auld Lang Syne”, for ”gamle venner og svunne dager”...

Får du ikke mulighet til å dra til Skottland på en stund, kan du i alle fall tjuvtrene litt på den skotske nyttårsvisa:

Auld Lang Syne (av Robert Burns)

Should auld acquaintance be forgot,
And never brought to mind?
Should auld acquaintance be forgot,
And days o’ lang syne

We twa hae ran about the braes,
And pu'd the gowans fine,
But we've wander'd monie a weary fit
Sin' auld lang syne.

We twa hae paidl'd in the burn
Frae morning sun til dine,
But seas between us braid hae roar'd
Sin' auld lang syne.

And there's a hand, my trusty fiere,
And gie's a hand o' thine,
And we'll tak a right guid-willie waught
For auld lang syne!

And surely you'll be your pint-stowp,
And surely I'll be mine,
And we'll tak a cup o' kindness yet
For auld lang syne!

Refreng:

For auld lang syne, my jo,
For auld lang syne,
We'll tak a cup o' kindness yet
For auld lang syne.

Chorus

Meaning of unusual words:
Auld lang syne = Gamle venner og svunne dager
jo = kjære
stowp = staup
gowans = tusenfryd
burn = eng
braid = brei
Guid-willie waught = velsignet drikk

http://www.hogmanay.net

www.edinburghshogmanay.com

http://www.celticconnections.co.uk

http://www.shetlandtourism.com/pages/up_helly_aa.htm